

CHIARA MINELLI

**RATIONABILITAS E CODIFICAZIONE CANONICA. ALLA RICERCA
DI UN LINGUAGGIO CONDIVISO**

G. GIAPICHELLI EDITORE, TORINO 2015, SS. 210

W serii wydawanej przez Wydział Prawa Uniwersytetu w Brescii (Włochy) ukazała się monografia pt. *Rationabilitas e codificazione canonica. Alla ricerca di un linguaggio condiviso (Racjonalność i kodyfikacja kanoniczna. W poszukiwaniu języka współdzielonego)*, autorstwa Chiary Minelli, która na tymże wydziale wykłada prawo wyznaniowe, prawo kanoniczne, w tym kanoniczne prawo małżeńskie materialne i procesowe. Pozycja ta poświęcona jest badaniom nad językiem stosowanym w ustawach kanonicznych, a w szczególności stosowania łacińskiego terminu *rationabilitas* („racjonalność”, „rozumność”) w kodyfikacjach prawa kanonicznego. W części wstępnej monografii autorka przywołuje konieczne doświadczenie historyczne. We wstępie zatytułowanym *Dziedzictwo tradycji (L'eredità della tradizione)* przytacza tezy św. Tomasza z Akwinu i Franciszka Suareza. Przede wszystkim przypomina tomaszową definicję prawa jako „*ordinatio rationis*”, ale także kategorię racjonalności (rozumności) odnosi do oceny zwyczaju jako pozaustawowego źródła prawa („*consuetudo est usus rationabilis*”). W drugiej części wprowadzenia autorka omawia doświadczenie Kościoła w zakresie kodyfikacji prawa, które doprowadziło do sformułowania nowego *Corpus Iuris Canonici* za pontyfikatu papieża św. Jana Pawła II.

Zasadnicza część monografii została usystematyzowana w trzech rozdziałach, z których każdy dotyczy jednego kodeksu prawa kanonicznego dla Kościoła łacińskiego lub dla katolickich Kościołów wschodnich.

Rozdział I poświęcony został kodyfikacji pio-benedyktyńskiej, czyli Kodeksowi Prawa Kanonicznego promulgowanemu w 1917 r. (*La codificazione piobenedettina*). Autorka zajmuje się w nim w szczególności wpływem Soboru Watykańskiego I na prace zmierzające do reformy i kodyfikacji prawa kanonicznego w kontekście oczekiwania harmonijności przepisów. Następnie omawia rolę kanonistów w poszukiwaniu systemu „ra-

jonalnego". Zwraca przy tym uwagę na konieczność reformy i przejścia od „prawa abstrakcyjnego” do „prawa realnego”. Z kolei przechodzi do omówienia kategorii podstawowych, zawartych w „prolegomena”, czyli we wstępnych rozważaniach wprowadzających do podstawowego zagadnienia, a dotyczących relacji *lex* i *consuetudo* w opiniach kanonistów i konsultorów komisji kodyfikacyjnej. Kolejny temat rozważań autorki stanowią normy ogólne jako zasady, które mają tworzyć ramy dla legislacji praktycznej i podmiotowej, zgodnie z zasadą wyrażoną przez św. Piusa X w motu proprio „*Arduum sane munus*”, aby w kodeksie uporządkować przepisy prawa kanonicznego zarówno odnośnie do materii, jak i w odniesieniu do jego formy. To papieskie wskazanie znalazło swoją realizację m.in. w przepisach sformułowanych w nowym kodeksie, także tych odnoszących się do kwestii racjonalności (rozumności) argumentacji. Przede wszystkim odniesienia do kryterium racjonalności znajdują się w tematyce związanej z zagadnieniem ustaw kościelnych (*de legibus ecclesiasticis*), zauważając jednak *rationabilitas* zarówno w rozwoju sformułowań norm, jak i w argumentacji uzasadniającej przepisy, będącej *mens legislatoris*. W sposób wyraźny argument racjonalności pojawia się w dwóch obszarach. Pierwszym jest kwestia zwyczaju jako źródła prawa, zwłaszcza zwyczaju *contra* i *praeter legem*, który może stanowić źródło prawa jeśli „*sit rationalis*”. Stąd też zwyczaj „irracjonalny” za takie źródło prawa uważany być nie może. To zagadnienie stało się tematem debat w komisji kodyfikacyjnej, co autorka skrupulatnie referuje. Efektem prac komisji było sformułowanie kanonów 27 i 28 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r., w których prawodawca postanowił, że jedynie racjonalny zwyczaj obok prawa kościelnego stosowany *rationabiliter* przez 40 lat, a przeciwny prawu kościelnemu przez co najmniej sto lat staje się źródłem prawa, z zastrzeżeniem wykluczenia *rationabilitatis*, gdy był wyraźnie zabroniony przez ustawę.

Drugim miejscem, w którym argument „racjonalności” został w sposób wyraźny wspomniany są przepisy dotyczące dyspensy, a właściwie uzasadnienia dla jej zastosowania. *Causa dispensandi*, zgodnie z kan. 84 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. winna być m.in. racjonalna. Należy przy tym dodać, że autorka nie wskazuje na ponad 30 innych miejsc w tymże Kodeksie, odwołujących się wyraźnie do *rationabilitatis*.

Podobnie skonstruowany został przez autorkę rozdział II, zatytułowany *Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku (II Codex Iuris Canonici del 1983)*. Ch. Minelli omawia w nim najpierw zasady reformy posoborowej (po Vaticanum II), problemy metodologiczne i kryzys prawa kanonicznego, po czym przechodzi do omówienia prac nad reformą norm ogólnych, w tym

zagadnienia promulgacji ustaw kościelnych i umieszczenia w tychże argumentu racjonalności. Przedstawia opinie konsultorów i innych organów odnoszące się tych zagadnień, które znalazły swoje zwieńczenie w pierwszej księdze nowego kodeksu w kan. 24 (zwyczaj) i 90 (dyspensa). Autorka konsekwentnie nie podejmuje i w tym rozdziale argumentu racjonalności w innych przepisach kodeksu (a jest ich kilkanaście).

Trzeci rozdział monografii jest zatytułowany *Kodyfikacja prawa Kościołów wschodnich (La codificazione del diritto delle Chiese orientali)*. W dwóch pierwszych częściach tego rozdziału autorka prezentuje prace komisji kodyfikacyjnych zmierzających do sformułowania kodeksu, wskazując na roztropność (*prudentia orientale*) oraz łagodność (*tranquilitas ordinis*) jako klucze interpretacyjne. Samą kodyfikację posoborową umieszcza pomiędzy tradycją a innowacją, po czym wskazuje jako kluczowe zasady: „dobro duchowe wiernych” oraz „słuszna i racjonalna przyczyna”. W tym kontekście autorka przytacza opinie konsultorów komisji kodyfikacyjnej oraz wyniki prac komisji w sprawie *Lex Ecclesiae Fundamentalis*. Także w tym rozdziale autorka konkluduje swoje rozważania odniesieniami do kwestii zwyczaju i przyczyn udzielenia dyspensy.

W zakończeniu zatytułowanym *Rationabilitas. Język współdzielony (Rationabilitas. Il linguaggio condiviso)* autorka streszcza wywody zawarte w trzech zasadniczych rozdziałach monografii i wskazuje na walor prawny i kulturowy *rationabilitatis* w argumentacji kanoniczno-prawnej.

Monografia stanowi interesujący przyczynek do badań nad językiem kanoniczno-prawnym, a także do badań nad historią kodyfikacji kanonicznych XX w.

rec. Leszek Adamowicz*

---

* Dr hab., prof. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; e-mail: adleszek@kul.pl